

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Яцковина В. В.

Метою статті є аналіз та характеристика основних міжнародно-правових актів щодо захисту прав та свобод людини й громадянина. Визначено риси основних прав та свобод останніх, серед головних автор виділяє: рівність та єдність усіх без винятку; права належать громадянам за фактом приналежності до громадянства; невід'ємні від правового статусу і лише з утратою громадянства можуть бути втрачені.

Установлено, що саме Статут ООН (1945 р.), який містить положення про права людини, став початком створення інституту права щодо міжнародного захисту основних прав людини. Також основну роль відіграє Загальна декларація прав людини, затверджена 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН, яка закріпила основні права людини. Виявлено проблеми захисту прав і свобод людини, адже вони завжди мали свою актуальність для цивілізованого суспільства, як у минулому, так і сьогодні.

Проаналізовано та визначено роль Національної поліції України у забезпеченні захисту прав людини. Наголошено на тому, що контроль за дотриманням та непорушенням прав людини значною мірою покладається на представників органів державної влади. Серед виконавчої гілки влади важливу роль у цьому відіграє Національна поліція України.

Надано пропозиції щодо вдосконалення поліцейської діяльності в напрямі захисту міжнародних прав людини та громадянина. Серед останніх запропоновано на державному рівні здійснювати політику підтримки та вдосконалення поліцейської діяльності у міжнародному напрямі щодо захисту прав людей; професійно вдосконалювати знання через систематичні заняття на курсах підвищення кваліфікації поліцейських різного рангу; приймати участь у тренінгових заняттях, що дасть змогу практично відтворити теоретичні знання з міжнародного захисту прав людини й громадянина працівниками Національної поліції України.

Ключові слова: права людини, міжнародно-правові акти, захист прав, Національна поліція, міжнародний захист.

Yatskovina V. V. International standards in the field of human rights protection

The purpose of the article is to analyze and characterize the main international legal acts on the protection of human and civil rights and freedoms. The features

of the basic rights and freedoms of the latter are determined, among the main ones the author singles out: equality and unity of all without exception; belong to citizens on the fact of belonging to the citizenship, and are not acquired and alienated at the will of the citizen; inseparable from legal status and can be lost only with the loss of citizenship.

It is established that the UN Charter (1945), which contains provisions on human rights, was the beginning of the establishment of the institution of law for the international protection of fundamental human rights. Also, the Universal Declaration of Human Rights, approved by the UN General Assembly on December 10, 1948, which enshrines fundamental human rights, plays a key role. Problems of human rights and freedoms have been identified, as they have always been relevant to civilized society, both in the past and in the present.

The author analyzes and defines the role of the National Police of Ukraine in ensuring the protection of human rights. It is emphasized that the control over the observance and non-violation of human and civil rights is largely entrusted to the representatives of public authorities. Among the executive branch, the National Police of Ukraine plays an important role in this direction.

Proposals for improving policing in the direction of protection of international human and civil rights have been provided. Among the latter, it is proposed to pursue a policy at the state level to support and improve policing in the international direction of human rights protection; professionally improve knowledge through regular training courses for police officers of various ranks; to take part in training sessions, which will allow to practically reproduce theoretical knowledge on international protection of human and civil rights by employees of the National Police of Ukraine.

Key words: human rights, international legal acts, protection of rights, National Police, international protection.

Постановка проблеми та її актуальність. Проблема прав і свобод людини завжди була актуальною для цивілізованого суспільства, як у минулому, так і сьогодні. В одних країнах людина, її життя, гід-

ність, оцінюються більш високою мірою, для цього створюються реальні механізми для реалізації цих цінностей. В інших державах обсяг прав і свобод, навпаки, зужується, а сама людина піддається постійним утискам. Усе це залежить від багатьох чинників історичного, релігійного, соціального, психологічного характеру, що формують державність та суспільний лад країн сучасного світу. Однак відмінності та суперечки в підходах багатьох держав із приводу прав людини не можуть залишатися вічними, оскільки ці розбіжності негативно впливають на забезпечення прав людини в усьому світі.

Після створення ООН було прийнято чимало міжнародних нормативно-правових актів у сфері захисту прав людини. Світова спільнота поступово розпочала змінювати свою правотворчу діяльність щодо більш ефективного, повноцінного захисту прав людини в тій чи іншій державі. Цивілізовані держави світу почали висловлювати свій протест щодо надмірного утиску та порушення прав людини. Поступово почали розробляти й вживати заходи щодо підвищення правового статусу громадян у тих країнах, де права людини були на неналежному рівні.

Сьогодні залишається актуальним питання як для нашої країни, так і більшості країн світу щодо доповнення та вдосконалення внутрішньодержавного законодавства для відповідності міжнародно-правовим засобам, оскільки Україна є суб'єктом міжнародного права і намагається відповідати всім ознакам правової, демократичної, соціально захищеної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предметом даного дослідження необхідно визначити напрацювання таких учених, як: О.М. Бандурка, С.О. Баранов, А.Т. Комзюк, В.К. Колпаков, Н.М. Крестовська, В.В. Галуцько, І.С. Кравченко, І.А. Шуміло та ін.

Однак наведені дослідження або частково розкривають особливості міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини, або не враховують положення оновленого законодавства у цій сфері. Сьогодні існує потреба в дослідженні та деталізації механізмів захисту прав людини з боку працівників Національної поліції України для ефективного захисту прав та інтересів.

Мета статті - аналіз міжнародно-правових актів щодо захисту прав та свобод людини й громадянина; визначити роль Національної поліції України у забезпеченні захисту прав людини; зробити висновки та надати пропозиції щодо вдосконалення поліцейської діяльності в напрямі захисту міжнародних прав людини та громадянина.

Виклад основного матеріалу. Правова природа прав та свобод людини полягає у тому, що незалежно від того, у якій країні проживає чи перебуває людина, вона знаходиться під міжнародним захистом, а також захистом тієї держави, громадянином якої вона перебуває. Якщо права людини передбачені нормативно-правовими актами та залежать від публічної влади, то стан свободи не дарується органами державної влади й належить від народження кожній особі незалежно від її раси, статті, релігійних та інших переконань, етнічного походження тощо.

Свобода створюється людьми, однак кожна правова, демократична, соціально захищена держава стоїть на шляху створення гідних умов розвитку та захисту свободи громадян. Саме через прийняття нормативно-правових актів, насамперед Конституції, держава закріплює права і свободи людини, які є мірою можливої поведінки особи. Виходячи із цього, права людини виникають із природного права (від факту народження), а права громадянина - з позитивного (із законів).

Основною рисою основних прав та свобод є те, що вони:

- рівні та єдині для всіх без винятку;
- належать громадянам за фактом приналежності до громадянства, а не набуваються і не відчужуються за волею громадянина;
- невід'ємні від правового статусу і лише з утратою громадянства можуть бути втрачені.

Таким чином, можемо запропонувати таке визначення прав і свобод людини і громадянина: це невід'ємні права і свободи, які належать кожній особі (без переваг) від народження, є основоположні правового статусу, закріплені в нормативно-правових актах держави і мають вищий юридичний захист із боку органів державної влади.

Історично встановлено, що саме Статут ООН (1945 р.), який містить положення про права людини, став початком створення інституту права щодо міжнародного захисту основних прав людини і свобод. Згодом 10 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН затвердила Загальну декларацію прав людини, яка закріпила основні права людини шляхом визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї.

Можемо виокремити такі міжнародно-правові акти, що визначають міжнародно-правові стандарти захисту прав:

- Загальна декларація прав людини, затверджена і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.;

- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, схвалений ООН 16 грудня 1966 р.;

- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, схвалений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р.;

- Конвенція про попередження злочинів геноциду і покарання за нього (1948 р.);

- Конвенція про політичні права жінок (1952 р.);

- Конвенція про статус біженців (1951 р.);

- Європейська конвенція про захист прав і фундаментальних свобод людини з протоколами (1950 р.);

- Європейський соціальний статут (1961 р.);

- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.);

- Конвенція про права дитини (1989 р.) тощо.

Держава, яка взяла зобов'язання виконувати міжнародні конвенції, повинна розробляти та приймати національне внутрішнє законодавство керуючись принципами та положеннями ратифікованого нею міжнародного законодавства. Практично всі сучасні конституції демократичних, правових держав містять основні положення, що захищають та гарантують основні права людини й громадянина. Згідно з Міжнародними пактами про права людини 1966 р., Україна взяла на себе зобов'язання привести своє законодавство у відповідність до міжнародних стандартів, закріплених у цих пактах.

Наша держава не стоїть осторонь, вона підтримує міжнародні конвенції ООН у галузі прав людини. І так само, як і міжнародні нормативно-правові акти, концентрує свою увагу на захисті прав та свобод людини і громадянина. Це підтверджується тим, що в Конституції України присвячено окремий розділ, що закріплює права, свободи та обов'язки людини і громадянина.

Основний Закон держави містить такий перелік прав людини: право на вільний розвиток особистості; право на життя; право на повагу людської гідності; право на свободу і особисту недоторканість; недоторканість житла; таємниця листування; невтручання в особисте і сімейне життя; свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право на вільний в'їзд в Україну і виїзд з України; право на свободу думки і слова, на вільне висловлювання своїх поглядів і переконань; свобода світогляду і віросповідання [1].

Підтримуємо думку Н.В. Ліннік, що структура міжнародних стандартів у сфері прав людини складається із сукупності принципів і норм, які встановлюють: права та свободи людини в різно-

манітних сферах життєдіяльності; обов'язки держави із забезпечення та дотримання прав людини без будь-якої дискримінації як у мирний час, так і у період збройних конфліктів; загальні принципи природного права; відповідальність за злочинне порушення прав людини; напрями розвитку та розширення сфери прав людини; напрями посилення контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини [2, с. 46].

Контроль за дотриманням та непорушенням прав людини та громадянина значною мірою покладається на представників органів державної влади. Серед виконавчої гілки влади важливу роль у цьому відіграє Національна поліція України. Дійсно, Національна поліція України відіграє важливу роль у сфері забезпечення реалізації міжнародних стандартів прав людини, це підтверджується тим, що одним з обов'язків підрозділів Національної поліції України є забезпечення реалізації та контроль за недопущенням порушень прав та основних свобод людини, які закріплені міжнародними та національними нормами права.

Підтримуємо думку К. Владовської, що Національна поліція України є органом, на який покладено завдання служити суспільству шляхом забезпечення охорони законних прав та свобод людини і громадянина, підтримувати публічну безпеку та правопорядок, а також протидіяти злочинності. У процесі виконання цих завдань проявляється компетенція Національної поліції щодо реалізації міжнародних стандартів прав людини. Ці завдання утворюють специфіку та особливий характер діяльності поліцейського, підготовка якого повинна бути зосереджена на набутті ним практичних знань, умінь та навичок, виховання у нього поваги до природних прав людини, а виконання його професійних службових обов'язків повинно відбуватися відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків та наказів керівництва [3, с. 33].

До компетенції поліції входить захист життя, здоров'я, прав і свобод, власності громадян, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань. Підрозділи Національної поліції забезпечують особисту безпеку громадян, попереджають правопорушення, охороняють громадський порядок, розкривають злочини, розшукують злочинців, піклуються про безпеку дорожнього руху, захищають власність. Діяльність Національної поліції України щодо захисту прав і свобод людини багатоаспектна, результати її залежать не лише від професіоналізму та самовідданості співробіт-

ників поліції, а й від ступеня довіри до них із боку широких верств населення, налагодження співпраці підрозділів та окремих працівників із громадськими об'єднаннями та громадянами [4].

Міжнародними документами, правові норми яких покладено в основу діяльності Національної поліції, є: Конвенція про захист прав і основоположних свобод 1950 р., Кодекс поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку 1979 р., Резолюція № 690 (1979) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію», Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р., Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку 1990 р.

Уважаємо, що основним пріоритетним напрямом роботи поліції у сфері захисту прав людини має бути служіння не лише окремим громадянам, а й суспільним групам. Це може проявлятися у такому:

- готовність поліції ефективно й своєчасно реагувати на заяви громадян, підтримувати з ними зворотний зв'язок щодо інформування їх про процес розгляду їхніх справ, кожна заява та скарга повинні бути зареєстровані та належним чином розглянуті;

- під час виконання своїх функціональних обов'язків працівники поліції повинні дотримуватися принципів гуманності й толерантності. Особливо проявляти підвищену увагу до вразливих груп населення. До них, як правило, належать люди з фізичними або психічними вадами, представники етнічних меншин, люди похилого віку, неповнолітні особи, мігранти тощо;

- поліція повинна цікавитися та намагатися надавати потрібну допомогу вищезазначеній категорії осіб та бути одним з ініціаторів загальнодержавного процесу соціальної адаптації окремих категорій населення;

- правоохоронні органи повинні орієнтуватися не лише на заходи, що вживаються після вчинення правопорушень, тим самим проявляють себе, як поліцейські сили, а й приділяти основну увагу людям, встановленню з ними партнерських відносин, надавати підвищену увагу причинам і попередженню вчинення правопорушень, тим самим проявлятимуть себе як поліцейські служби. Взаємостосунки між поліцією та громадянами повинні базуватися на принципах рівноправності, швидкого й ефективного реагування, інформаційної відкритості, суспільної участі та взаємного партнерства.

Пропонуємо такі рекомендації щодо вдосконалення поліцейської діяльності в напрямі захисту міжнародних прав людини та громадянина:

- органи державної влади повинні здійснювати таку політичну діяльність, яка б чітко визначала вплив поліцейської діяльності на міжнародні відносини. Діяльність поліції повинна бути частиною державних програм, спрямованих на підвищення професіоналізму працівників поліції відповідно до міжнародних стандартів у галузі прав людини;

- поліція повинна проходити спеціальну підготовку й одержувати інші форми професійної підтримки, ураховуючи міжнародний досвід, для ефективного виконання своїх повноважень щодо захисту прав та свобод людини;

- рекомендуємо включати в тематичні плани занять із питань захисту міжнародних прав людини та громадянина у програми первинної професійної підготовки, курсів підвищення кваліфікації співробітників Національної поліції. Залучати до проведення бінарних занять представників міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на захист міжнародних прав людини і громадянина. Бажано також їх залучати до розроблення методичних рекомендацій для навчального процесу;

- необхідно проводити моніторинг найбільш часто порушених прав та основних свобод людини і громадянина, закріплених міжнародним та національним законодавством. Із залученням науковців, громадських діячів, представників міжнародних організацій із захисту прав людини та практичних працівників із багатим досвідом роботи розробляти механізми вдосконалення захисту та відновлення порушених прав.

З урахуванням вище зазначеного пропонуємо науковій спільноті такі **висновки**:

- ураховуючи високий рівень регулювання прав людини на міжнародному просторі, рекомендуємо у подальшому надавати пріоритетне значення міжнародному праву по відношенню до внутрішньодержавного законодавства, оскільки це дасть змогу поліпшити механізм регулювання прав людини з усуненням наявних недоліків і помилок;

- необхідно поєднувати найкращі норми міжнародного права та найкращі норми національного права, які регулюватимуть та відповідатимуть проблемам сьогодення;

- утілюючи міжнародні норми у національне законодавство, необхідно звертати увагу на те, щоб така норма була практично реалізована та мала реальний вплив на поліпшення суспільних відносин;

- провадження діяльності Національної поліції України повинно здійснюватись як за міжнародним законодавством, так і за національним із метою захисту життя, здоров'я, прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань;

- необхідно на державному рівні здійснювати політику підтримки та вдосконалення поліцейської діяльності у міжнародному напрямі щодо захисту прав людей;

- професійно вдосконалювати знання через систематичні заняття на курсах підвищення кваліфікації поліцейських різного рангу; приймати участь у конференціях, тренінгових заняттях, що дасть змогу практично відтворити теоретичні знання з міжнародного захисту прав людини й громадянина працівниками Національної поліції України;

- сьогодні поступово приходить розуміння, що авторитет працівників поліції залежить не від кількості виявлених правопорушень (статистики), а від заінтересованості, довіри, допомоги та захисту індивідуальних та суспільних інтересів. Важливо не лише проявляти свої професійні здібності у виявленні правопорушень, а й ефективно запроваджувати заходи щодо проведення превентивної профілактичної поліцейської діяльності задля попередження вчинення правопорушень.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України Про вне-

сення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) від 07 лютого 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 9. Ст. 50.).

2. Ліннік Н.В. Ціннісне та нормативне у розумінні прав людини. *Держава і право*. Вип. 56. С. 46.

3. Владовська К., Морщук Т. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Вип. 4. С. 32-36.

4. Баранов С.О. Актуальні проблеми забезпечення прав і свобод громадян в діяльності Національної поліції України: правові та організаційні аспекти URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/434/1/%D0%91%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%20%D0%A1.pdf>

5. Про національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 05.05.2022).

6. Загальна декларація прав людини : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 05.05.2022).

Яцковина В. В.,
кандидат юридичних наук,
декан ФПФДР
Одеського державного університету
внутрішніх справ